

творча	• здатність до творчості	• здатність до пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань	
--------	--------------------------	--	--

Таким чином, у статті розглянуто поняття «професійна компетентність» як властивість особистості фахівця, що виявляється у здатності до професійної діяльності, готовності до виконання професійних функцій та спроможності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, які виникають у професійній діяльності на основі знань, умінь та мінімального досвіду. Запропоновано класифікацію професійних компетентностей, яка реалізує окремі компоненти структури професійної компетентності: професійно-діяльнісний, комунікативний та особистісний на трьох рівнях: ключовому, базовому та спеціальному.

Оскільки наше дослідження полягає у визначенні шляхів формування професійної компетентності вчителя, то наступним кроком має бути застосування поданої класифікації для з'ясування структури професійної компетентності педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузев В. Матрица разнообразия — способ определения компетентности педагога / В. Гузев // Директор школы. — 2006. — № 8. — С. 27–30.
2. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. — 2003. — № 2. — С. 3–10.
3. Краснова Т.И. Инновации в системе оценивания учебной деятельности студентов / Т. И. Краснова // Образование для устойчивого развития. — Минск: Издательский центр БГУ, 2005. — С. 438–440.
4. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» / В. Ландшеер // Перспективы. Вопросы образования. — 1988. — № 1.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М.: МГУ, 1996. — 307 с.
6. Чопанов М.А. Гибкая психология проблемно-модульного обучения / М. А. Чопанов. — М.: Народное образование, 1997. — 152 с.

УДК 378.141.001.76

Лілія ЯРОЩУК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх учителів є одним із завдань початково-виховного процесу вищого навчального педагогічного закладу. У статті розглядаються теоретичні аспекти проблеми готовності до інноваційної діяльності, проаналізовано зміст понять «підготовка» та «інноваційна діяльність».

Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности является одним из заданий учебно-воспитательного процесса высшего учебного педагогического учреждения. В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы готовности к инновационной деятельности, проанализировано содержание понятий «подготовка» и «инновационная деятельность».

The formation of readiness of future teachers to innovative activity is one of the aims of educational process of high educational teachers' training institute. The theoretical aspects of the problem of readiness to innovative activity are considered in the article.

Аналіз розвитку педагогічної освіти засвідчує, що специфіка педагогічної діяльності ставить ряд вимог до особистості педагога, які в педагогічній науці визначаються як професійно значущі особистісні якості. Останні характеризують інтелектуальну й емоційно-вольову сфери особистості, суттєво впливають на результат професійно-педагогічної діяльності і формують індивідуальний стиль педагога. Сукупність професійно зумовлених

вимог до вчителя визначається як готовність до педагогічної діяльності, до складу якої входять: психологічна, психофізіологічна готовність, науково-теоретична і практична підготовка (підготовленість) — все це й становить основу професіоналізму. Сучасна вища педагогічна школа має готувати творчих фахівців, чому сприяє планове і систематичне вивчення всіх етапів освоєння передового педагогічного досвіду як передумови готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності.

Серед напрямів досліджень, що розробляються вітчизняними та зарубіжними науковцями, виокремлюють такі: визначення структури, закономірностей функціонування та розвитку інноваційних процесів у педагогічних системах (В. Паламарчук, І. Підласий, В. Пінчук, Н. Юсуфбекова та ін.); історико-педагогічний аналіз етапів зародження, втілення у практику й поширення інноваційних педагогічних ідей (В. Загвязинський, Л. Подимова, О. Попова, Г. Сиротенко, В. Сластьонін та ін.); експертиза, оцінювання та відбір освітніх нововведень, моніторинг інноваційних освітніх процесів (О. Абдулліна, Л. Буркова, Л. Даниленко, В. Кальней, О. Касьянова, О. Орлов та ін.); вивчення й узагальнення світового педагогічного досвіду інноваційного спрямування (О. Іонова, М. Кларін, Т. Кошманова та ін.); розробка методологічних основ становлення інноваційних закладів освіти й удосконалення системи управління ними (О. Киричук, В. Паламарчук, В. Риндак, Н. Федорова та ін.); обґрунтування структури, змісту та результатів інноваційної діяльності в освіті (К. Ангеловські, Л. Буркова, Л. Даниленко, Н. Клокар, О. Козлова та ін.); теоретико-методологічні основи підготовки вчителів до інноваційної діяльності (В. Докучаєва, Н. Клокар, О. Козлова, К. Макагон, Ю. Максимов).

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності термінів «підготовка» та «інноваційна діяльність», визначенні ролі інноваційних технологій у навчальному процесі.

Цілком логічно, що модель підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до використання інноваційних технологій, як правило, включає такі взаємозумовлені компоненти: поінформованість про інноваційну педагогічну технологію; технологізованість у формуванні компетентності студентів до розробки та використання інноваційних педагогічних технологій; результативність такої підготовки та її оцінку [7, с. 51]. Будь-яка діяльність може успішно здійснюватися тільки за умови готовності до її виконання.

Спробуємо з'ясувати зміст терміну «підготовка». У словнику С. Ожегова поняття «підготовка» трактується як «запас знань, отриманих ким-небудь» [5, с. 107], у педагогічному словнику — сукупність знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає змогу бути спеціалістом у певній галузі [1, с. 145].

На думку Л. Мардахаєва, підготовка — це формування й узагальнення установок, знань та вмінь, необхідних індивіду для адекватного виконання специфічних завдань.

Існує ще одна позиція. Йдеться про погляд Л. Нечаєвої, яка не описує процес підготовки, а розглядає лише її результат — готовність, яка розуміється нею як «система інтегральних змінних, що включають професійно-педагогічну спрямованість особистості, її теоретичну озброєність, а також наявність професійно-значущих умінь, необхідних для спільної діяльності» [4, с. 7].

Описуючи професійну підготовку майбутнього вчителя як процес, Е. Алексахіна вказує на такі його ознаки як цілісність, диференційованість, поетапну організацію. Підготовка, на її думку, є такою ж, як і будь-яка діяльність, а тому має програмно-цільове призначення. З-поміж цілей підготовки як діяльності автор виділяє розвиток мотиваційної готовності, змістовний напрям підготовки (визначається своєрідністю її предмета), розвиток умінь.

Отже, аналізуючи психолого-педагогічну літературу, знаходимо різні погляди щодо визначення поняття «підготовка». Деякі вчені поняття «підготовка» ототожнюють із готовністю до професійної діяльності (Н. Костіна), інші вважають, що підготовка охоплює формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (Л. Хомич, Г. Троцько).

Ми дотримуємося погляду М. Левітова, який вважає, що підготовка є результатом готовності. Таким чином, можна припустити, що підготовка майбутнього фахівця виступає своєрідним «сухим залишком» у вигляді готовності.

Готовність до педагогічної діяльності — це одна із характеристик потенційного стану особистості вчителя. У філософському словнику подане таке тлумачення поняття «готовність» — це озброєність людини необхідними для успішного виконання дій знаннями, вміннями та навичками, що забезпечують навчальну реалізацію програми дій у відповідь на появу певного сигналу [9, с. 97], у словнику С. Ожегова «готовність» — це «стан, при якому все зроблено, все готове до чого-небудь» [5, с. 55].

Дослідники розрізняють такі види готовності: психологічну, науково-теоретичну, практичну, психофізіологічну (М. Віленський, Р. Сафін); завчасну і тимчасову, ситуативну (М. Дьяченко, Л. Кандибович); психологічну та практичну (Ю. Васильєв, Б. Райський); загальну і спеціальну (Б. Ананьєв та ін.).

Зауважимо, що науковці здебільшого єдині у визнанні такого положення і відповідної психологічної установки на діяльність у ситуації вибору мотивів та цілей, ціннісних орієнтації, високого почуття відповідальності за виконання свого професійного обов'язку, цілеспрямованості, активності й самостійності в ухваленні рішення. Щодо поняття «теоретична готовність», то його зміст складають знання, уміння і навички студента, пов'язані із сприйняттям, освоєнням, використанням, аналізом і оцінкою вибраних ним дидактичних технологій. Поняття ж «практична готовність» віддзеркалює володіння вчителем різновидом дидактичних технологій, спроможністю їх застосування на практиці. Професійна готовність педагога як цілісна й інтеграційна якість особистості співвідноситься з гносеологічним, аксіологічним, творчим, комунікативним потенціалами. Виходячи з цього, правомірно вважати, що готовність учителя до проектування дидактичних технологій реалізується на рівні психологічної, науково-педагогічної та практичної готовності.

М. Фіцула трактує поняття «готовність» як розвиток особистості, тобто це процес її становлення та формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і не керованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання [10, с. 174].

Ми поділяємо думку А. Линенко, яка розглядає готовність як цілісну інтегровану якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивний та вольовий стан у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає поступово, під впливом досвіду людини, її позитивного ставлення до діяльності, усвідомлення власних мотивів і потреб, об'єктивації у знаннях і вміннях предмета діяльності та способах взаємодії з ним. Вона, з одного боку, є проявом особистісних характеристик, оскільки складається з емоційно-інтелектуального, вольового, мотиваційного компонентів; включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненості в успіху, потребу у виконанні поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання невпевненості тощо. З іншого — операціонально-технічною характеристикою, тому що передбачає володіння педагогічним інструментарієм (професійними знаннями, вміннями, навичками і засобами педагогічного впливу) [3, с. 9].

Додамо, що В. Сластьонін пропонує розцінювати як критерій готовності професіограму вчителя. На його думку, професіограма вчителя охоплює такі аспекти:

- властивості й характеристики, які визначають спрямованість особистості;
- вимоги до психолого-педагогічної підготовки;
- обсяг і склад спеціальної підготовки;
- зміст методичної підготовки за фахом [8, с. 47].

Саме ці напрями й визначають зміст професійної підготовки майбутнього вчителя.

Загальновизнаним стало осмислення структури готовності особистості до педагогічної інноваційної діяльності в єдності таких компонентів: когнітивного, операційного і мотиваційного. Найчастіше у психолого-педагогічних працях трапляється розуміння готовності як результату підготовки. А підготувати — означає спроектувати, виробити,

сформувати певну готовність до дії, розгорнути, налагодити механізм орієнтації, адаптації, спонуки, комунікації; продукувати цінності в тій або іншій сфері діяльності.

Отже, підготовка майбутнього вчителя — складний процес. А підготовка до інноваційної діяльності вимагає ще й особливої відповідальності.

У середині 80-х років минулого століття спочатку журналісти, а потім професіонали почали активно запроваджувати в педагогічний словник термін «інновації» (для позначення перебудови вітчизняної педагогічної системи, що саме розпочалася) [6, с. 22].

У педагогічній науці не існує єдиної точки зору щодо розуміння поняття «педагогічні інновації». Відомі визначення «педагогічних інновацій», які полярні за суттю. Деякі педагоги сприймають нововведення у вузькому розумінні, інші — у широкому. Окремі вчені термін «нововведення» замінюють поняттями «реформа», «осучаснення», «удосконалення», «оптимізація», «модернізація викладання» тощо.

Щодо суті педагогічних інновацій, то необхідно зазначити, що на них покладена місія конструювання стратегії освіти, тобто прогнозування і перспективи її розвитку. Так вважають учені Академії педагогічних наук України І. Бех, О. Глузман, І. Зязюн, В. Кремень, В. Мадзігон.

Педагогічні інновації — це загальна назва нового педагогічного продукту (теоретичного, практичного), що втілюється у навчально-виховний процес — концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми тощо. Найбільш масштабною інновацією у системі освіти України став перехід загальноосвітньої школи на 12-бальну систему оцінювання учнів та запровадження у ВНЗ Болонської системи навчання.

Г. Сиротенко, завідуючий центром педінновацій та інформації Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. Остроградського, зазначає, що створення інновацій — творчий процес, який відповідає умовам пошуку нового, оригінального, оптимального. В результаті здійснення пошуку не завжди виникає і не завжди повинно виникати нове, тому цей процес некоректно називати інновацією. Інновація є продуктом творчого пошуку, результатом остаточної розробки нової ідеї. Процес можна назвати інноваційним тоді, коли йдеться про освоєння, поширення інновації в педагогічній практиці. Таким чином, педагогічна інновація — це не тільки сама ідея, а й певне її оформлення [6, с. 22].

Педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами навчання і виховання, співіснування різних педагогічних концепцій. Вони потребують принципово нових розробок, нової якості педагогічного новаторства. Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не тільки на професійному, а й на особистісному рівні. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності — особливий особистісний стан педагога, який передбачає наявність у нього мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії. Багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані з низькою інноваційною компетентністю — системою мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, котрі забезпечують ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

Інноваційна компетентність учителя — це сукупність певних метакомпетенцій, до яких належать:

– інформаційно-гностична — обсяг світоглядних, психолого-педагогічних, науково-методичних знань для здійснення інноваційної діяльності, а також здатність для їх здобуття;

– інтелектуально-творча — володіння комплексом інтелектуально-логічних (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація), а також інтелектуально-

евристичних (аналогія, фантазія, гнучкість, критичне мислення) умінь, навичками педагогічної імпровізації;

– регулятивна — цілепокладання і планування, мобілізація та стійка активність, оцінювання результатів діяльності, рефлексія;

– організаційно-комунікативна — емоційна стійкість; здатність до нестандартного, творчого розв'язання завдань у процесі педагогічного спілкування, уміння встановлювати психологічний контакт;

– дієво-творча — проєктивні, прогностичні, предметно-методичні, організаторські й експертні вміння та навички.

Порівняльний аналіз суті понять «готовність до професійної діяльності» і «професійна компетентність» дає підстави визнати їхню близькість, певну тотожність, тому вважаємо вірогідним визначити мету підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності як формування в нього інноваційної компетентності.

Готовність педагога до інноваційної діяльності науковці визначають за такими показниками: інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; усвідомлення потреби впровадження педагогічних інновацій у власну педагогічну практику; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик; налаштованість на експериментальну діяльність; готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності; володіння практичними навичками освоєння відомих педагогічних інновацій та розроблення нових. Ці показники виявляються в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба в нововведеннях активізує інтерес до найсвіжіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, знаходити нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи [2, с. 281].

Нормативну підтримку інноваційної педагогічної діяльності забезпечує Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (наказ МОН України № 114 від 20. 01. 2002 р.). Цей документ упорядковує інноваційну освітню діяльність у системі освіти. Він передбачає таку структуру організації інноваційної діяльності:

– розроблення інновацій у системі освіти та визначення суб'єктів інноваційної ініціативи;

– ухвалення рішення про організацію і проведення експерименту, безпосередні етапи експерименту;

– ухвалення рішення про розширення бази, внесення змін у програму дослідно-експериментальної роботи, припинення (завершення) експерименту; поширення та застосування інновацій у системі освіти;

– виявлення передумов щодо проведення апробації, прийняття рішення про масове поширення інновацій у системі освіти, виявлення засобів зберігання інформації про інновації та їх застосування у системі освіти, а також джерела фінансування інноваційної освітньої діяльності [6, с. 23].

Отже, підготовка до інноваційної діяльності майбутніх учителів — це складний процес, спрямований на оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками та на якісний рівень готовності майбутнього вчителя до проєктування і застосування інноваційних технологій. Інноваційна компетентність учителя — це система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, яка забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності — від моделювання і прогнозування до впровадження нововведення.

У подальших дослідженнях плануємо розглянути здатність навчального закладу до створення інноваційного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. — К., 2004. — 352 с.
3. Линенко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності: автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.04 / А. Ф. Линенко. — К., 1996. — 20 с.

4. Нечаева Л. В. Подготовка студентов педагогических институтов к взаимодействию с учащимися: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Нечаева. — Харьков, 1991. — 18 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. — М.: Русский язык, 1984. — 798 с.
6. Сиротенко Г. О. Інноваційний потенціал освіти: досягнення на тлі проблем / Г. О. Сиротенко // Постметодика. — № 2–3 (54–55). — 2004. — С. 19–28.
7. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації / В. Олійник, Я. Боллобаш, Л. Даниленко, В. Довбищенко, І. Єрмаков, С. Клепко. — К., 2001. — 59 с.
8. Сластенин В. А. Педагогика. Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. — М., 1997. — 221 с.
9. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. — К.: Укр. рад. енциклопедія, 1986. — 796 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — 544 с.

УДК 373.3:37.011.31

Раїса ПРИМА

ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИЙ УЧИТЕЛЬ ШКОЛИ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ: АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається зв'язок новацій і мобільності як взаємовпливаючих чинників. Професійна мобільність розглядається як засіб, спосіб і результат освоєння новацій учителем. Увага акцентується на керованості та поетапності процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності, домінантності рефлексії.

В статье раскрывается связь новаций и мобильности как взаимовлияющих факторов. Профессиональная мобильность рассматривается как средство, способ и результат освоения учителем новаций. Внимание акцентируется на управляемости и поэтапности процесса подготовки будущего учителя начальной школы к инновационной деятельности, доминантности рефлексии.

The article deals with the connection of innovations and mobility as mutually influenced factors. Professional mobility is examined as a mean, method and result of mastering of innovations by a teacher. Accented on controllability and stage-by-stage preparation process of a future teacher of a primary school to innovative activity, dominant reflection.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується динамічними інноваційними перетвореннями в усіх сферах життєдіяльності людства, у тому числі й освіти. Інновації все більше набувають статусу значущого індикатора цивілізаційного процесу.

Існує думка (І. Дичківська, М. Кларін, С. Поляков, Л. Шкерина та ін.), що педагогічна освіта як соціальний інститут повинна володіти здатністю до випереджувального інноваційного розвитку.

Пріоритети розвитку освіти відповідно до реалій сьогодення — відкритості, неперервності й доступності, мобільності суб'єктів освітнього простору — орієнтують на більшу ініціативу та самостійність, динамічність і гнучкість професійного життя, що зумовлює потребу у підготовці «нового вчителя», зокрема початкової школи, професійно мобільного, здатного до творчої праці, освоєння та впровадження новацій. При цьому соціальне замовлення професіонала «нової якості» формується з урахуванням таких чинників, як глобалізація інформаційних процесів, поява освітніх стандартів підвищеного рівня, модернізація змісту професійної освіти тощо.

Крізь призму означених позицій слід підкреслити необхідність організації постійної, неперервної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, що потребує визначеного рівня готовності фахівця до цієї діяльності.

Аналіз досліджень (Л. Абдулліна, К. Ангеловська, І. Дичківська, В. Загвязинський, Б. Ігошев, В. Сластьонін, Л. Подимова, М. Поташник та ін.) засвідчує актуальність, багатоаспектність проблеми інноваційної освітньої діяльності, де інноваційність розглядається не тільки як зорієнтованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а, насамперед, як відкритість, що забезпечує умови розвитку особистості, здійснення